

İLKÖĞRETİM II. BASAMAĞINDA SANAT ESERİ İNCELEME VE ÖĞRENCİ YORUMLARI

Yrd.Doc.Dr.Melek Gökay (Yılmaz)*

Özet:

İlköğretimde uygulanan resim-iş dersleri sanat eğitiminin bir bölümünü oluşturmaktadır. Çocuğun uygulamalı çalışmalar sırasında kendi kendine gelişeceği, yaratıcı olacağı ve sanatı öğreneceği görüşü yaygın olduğundan resim-iş dersleri çoğunlukla sadece yetenekli öğrencilere yöneliktir. Bunun yanında, öğretmenlerin derslerde her tekniği öğretme çabası içerisinde olmaları sonucunda dersler uygulama ağırlıklı olmaktadır. Bu anlayışta yapılan resim-iş derslerinde öğretmenler aktif öğrenciler pasif konumda kalmakta ve genel olarak sanat eğitimi fazla düşünmeyi gerektirmeyen bir ders olarak algılanmaktadır. Derslerin işlenmesi sırasında öğretmenlerin ellerindeki müfredatı yetiştirme çabası içinde olmaları ve resim-iş derslerindeki yıllık tekrarlar öğrenciyi bu dersten soğutmaktadır. Bu olumsuzlukların düzeltilmesi ve toplumda çevresinden, gördüğü eserlerden zevk alan insanların yetiştirilmesi amacıyla yapılan düzenlemeler sonuçta ABD'de Birleştirilmiş Sanat Eğitimi Yönteminin (BSEY) oluşmasını sağlamıştır. BSEY de resim-iş dersleri dört ana bölümde ele alınmaktadır. Bunlar; uygulamalı çalışmalar, sanat tarihi, sanat eleştirisi (sanat eseri inceleme) ve estetikdir. Bu çalışmada öğrenciler kendilerine gösterilen sanat eserlerini BSEY uygun olarak, sanat eleştirisi disiplini kapsamında betimleme, çözümleme, yorumlama ve yargı basamaklarından geçerek incelemişlerdir.

1- BSEY'nin içeriği

BSEY birçok bilgi kaynağı ve sayısız disiplin içerisinden deneyim ve bilgi edinmek için tasarlanmış, özellikle sanatın dört temel disiplininden

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

yararlanmıştı. Bunlar uygulamalı çalışmalar, sanat eleştirisi, sanat tarihi ve estetik, (Dobbs, 1998). Bu dört disiplin yaratıcılığa, anlamaya, düşünmeye, sanat beğenisine, sanatsal ilerlemeye, sanatçılara, sanatın kültür ve toplum üzerindeki etkilerine katkıda bulunur. Böylece her bir disiplin değişik bakış açılarıyla sanatın değerlendirilmesini sağlayacak ve öğrencilerin sanat eğitiminden daha fazla faydalanmalarına imkan verecektir. Fakat yine de BSEY'nin temelini dört disiplin oluşturmaktadır. Bu dört disiplini kısaca tanımlarsak;

1. *Uygulamalı çalışmalar*: Değişik araç-gereç kullanılmasıyla, farklı tekniklerle deneyim kazanma ve uygulama ile kazanılan becerilerle eser oluşturulması.

2. *Sanat eleştirisi (Sanat eseri inceleme)*: Betimleme, çözümlenme, yorumlama ve yargıdan oluşan dört evreyi içerir. Eleştirinin amacı sanat eserinden elde edilecek beğeniye, anlamayı artırmak ve sanatın toplum içindeki rolünü belirlemektir.

3. *Sanat tarihi*: Zaman, yer, gelenek, işlev, üslup gibi konular üzerine odaklanarak sanat eserinin tarihsel, sosyal ve kültürel içeriğini sorgulamaktır.

4. *Estetik*: Sanatın doğasını, anlamını, değerini bulmaya çalışarak, sanat eserlerinin daha iyi anlaşılmasına, sanat eserinin değerlendirilmesine ve eser hakkında karar vermenin geliştirilmesine yardım eder, (Kırıçoğlu ve Stokrocki, 1997)

Clark, Day, ve Greer 'nin yayınladığı "*BSEY sanat öğrencisi olmak*" kitabında sanat eğitime detaylı bir yaklaşım sergilenmiş ve BSEY'nin diğer müfredat reform çalışmalarından farklılığı vurgulanmıştır. Yazarlara göre, sanat eğitiminin amacı çocukların eğitime, kültürün oluşturduğu formları algılayacak, bundan haz alacak ve kültüre katkıda bulunacak şekilde başlamaktır. Bu eğitim şekli öğrencilerin büyük bir insan gibi eğitileceği anlamını taşımamalıdır. Eğitimin etkili olması isteniyorsa her öğrencinin bireysel ilgileri, kapasiteleri ve bilgilerinin de dikkate alınması gerekir, (Smith, 1989).

Bu yazarlar sanat eğitiminin birinci sonucu olarak; sanat eğitimi almış bireylerin müze, galeri ve diğer yerlerde karşılaştıkları sanat eserlerine karşı tepkilerinin daha profesyonelce olduğunu ve kistch ürünü sayılabilecek eserlerle, gerçek sanat eserlerini birbirinden ayırabileceklerini belirtmektedirler. Gençlere bu anlamda verilecek estetik hassasiyet, onların

hayatlarını zenginleştirecek, çevrelerini bilinçli bir şekilde düzenleyebilecek ve doğal olarak oluşan her konuyu sevmelerini sağlayacaktır.

Ragans (Cromer,1990) BSEY sayesinde, öğrencilerin kendi düşünce ve duygularını bir çok yolla ifade edebileceklerini söylemekte ve şunlar üzerinde durmaktadır. Öğrencilerin bu kendilerini ifade edişi, dil bilgisi kullanılmadan olabilmektedir. Böylece öğrenciler kendi yaratıcı zekalarına güvenmeyi öğrenmekte ve bazı problemlerin birçok çözüm yolu olduğunu görmektedirler. Bu, öğrencilerin birçok cevabın olduğu durumlarda karar vermekten korkmayan ve kendilerine güven duyan bir davranış kazanmalarını sağlamaktadır.

Günlük yaşam içerisinde ortaya konulan ortak problemler, öğrencilerin çevresinde her zaman artan bir şekilde yer alan imajlardır. Öğrencilerin çevresindeki bu imaj artışını eleştirel bilgi ve zekayla karşılayabilmesi için, görsel konularda eğitim almaları gereklidir. Sürekli varlığını koruyan diğer bir konuda, her neslin insanlık mirasıyla (kültürle) nasıl uğraşacağı, onu nasıl tanıyacağıdır. Böyle bir eğitim de ancak BSEY gibi geniş bir sanat eğitimiyle verilebilir.

Feldman (Cromer,1990) sanat eleştirisi davranışının belli bir sistem içinde ele alındığı zaman öğretilebileceğine inanmaktadır. Dört evreyi içeren bu sistem estetik tarihindeki konularla ortaklık göstermektedir. Betimleme evresi sanat eserinde ne görülüyorsa bunun listesini çıkarmakla başlamaktadır. Burada seçilecek kelimelerin tam ve tarafsız olması amaçlanır. Aynı zamanda sanatsal elemanlara (renk, leke, çizgi, doku, biçim-form, mekan) ve artistik tekniğe dikkat çekilerek sanat eserinin anlam ve değeri konusunda hiçbir ifade yer almaz. Bu evrede sadece bilgi temeli oluşturulmaya çalışılmaktadır. Feldman bunu şu sözleriyle belirtir “tarafsız olmak için, kendi dil bilgisi anlatımını izleyerek, tercihinizi ve duygularınızı ön plana çıkaran anlamlı sözcüklerden kaçınmalısınız” .

Çözümleme evresinde sanatsal elemanlar arasındaki tasarım ilkeleri (denge, vurgu, ahenk-uyum, ritm-hareket, oran-orantı) ele alınır. Feldman bu evredeki tartışmayı özellikle sanat eserinin yapısı ve kompozisyonu üzerinde yoğunlaştırmıştır. Sanat eserleri hakkındaki arkeolojik, tarihsel veya edebiyatsal veriler sanat eleştirisinde etkileyici olabilmektedir fakat o kadar da gerekli değildir, (Feldman, 1985: Cromer, 1990). Yorumlama evresi sanat eseri hakkındaki tema ve düşüncelerin belirtilmesi ve sanat eserindeki duyguların, hislerin, anlamların farkına varılmasıyla ilk iki

evredeki izlenimlerin birleştirilmesidir. Bu evre çok zor ama yaratıcı ve aynı zamanda ödüllendiricidir. Bir başka deyişle bu evre, sanat eserinin diğer sanat eserlerinden farklılıklarını ortaya koymaktadır. Bir anlamda eseri açıklayarak, onun basit mi, yoksa büyük bir fikre mi sahip olduğunu anlatmaktadır. Yargı evresi ise incelenen sanat eserinin değeri konusunda karar vermeyi kapsar ve incelenen bu eserin diğer sanat eserlerinden farklı yönlerini gösterir. Bu evrede karar vermek önemli bir problem olmaktadır. Bu nedenle sanat eleştirmenlerinin nasıl karar verdiklerini incelemek ve öğrenmek gerekmektedir.

2- BSEY'nin eğitim açısından önemi

Bu yeni yaklaşımla ulaşılmak istenen hedef, bütün insanların sanatı anlaması ve bundan elde edilen beğenin artırılarak, sanatın toplumdaki yerinin araştırılmasıdır. Bu amaçlar daha da artırılabilir. Sanat eleştirisi dilin kullanılmasını, düşünce dolu yazı yazmayı, sanat hakkında konuşmayı içine alır. Böylece sanatın kültür ve toplum içindeki rolünün daha iyi anlaşılmasını, sanatı, sanatçıyı, sanat izleyicisini daha iyi anlayarak beğenimizin artmasını sağlayacaktır. Sanat eleştirisinde sanat eseri hakkında temel sorular sorularak sanat eserinde ne olduğu, ne anlama geldiği, değerinin ne olduğu araştırılır. Sanat eleştirisi aslında sanat tarihi, felsefe, estetik, edebiyat, kültür tarihi, antropoloji ve dilbilgisinden edinilen bilgi ve becerilerin tamamından oluşmuştur. Bir anlamda sanat eleştirisi sanat tarihi, estetik ve sanat uygulamalı çalışmalardan çıkarılmaktadır ama sonuçta bu disiplinleri bilgilendiricidir.

Sanat eleştirisi sadece içinde yaşanan bu dönem için değil aynı zamanda değişmekte olan insani değerler ve demokratik toplumla eş oranlı olarak gelişen, geleceğin inşasında ve gelişiminde de önem taşımaktadır. Böylece sanat eleştirisi gelecekte bir yetişkin olarak toplumda rol alacak olan öğrenciyi, toplumun değer yargılarına ve amaçlarına dikkatle bakmaya ve incelemeye yöneltmektedir. Bunun yanında sanat eleştirisi öğrenciyi sosyal düzenin değerleri hakkında okumaya, düşünmeye ve yargılamaya sevk eder. Kısacası sanat eleştirisiyle sanatı toplumsal değerlerin yapıcısı ve yansıtıcısı olarak gören öğrenci, eleştirel düşünmeye yönlendirilir, (Risatti, 1989: Smith, 1989).

Çocuklara sanat eserine basit bir bakma işleminden sonra esere güzel veya çirkin diyerek bir yargıya varmalarının yeterli olmadığı, böylesi işlemlerle inceleme ve eleştirme yapılamayacağını öğretilmesi gereklidir. Her öğrencinin sanatsal çalışmalara bakışı, düşüncesi, değerlendirmesi

ayrı ve özeldir. Bu konuda öğrencinin geçmişi, aile çevresi, kültürel ve sosyal birikimi, sanatsal gelişim seviyesi, sanatsal yeteneği, hayal gücü, kendini anlatabilme yeteneği ve önceden öğrendiği sanatsal bilgi ve beceriler etkileyici faktörleri oluşturur. Öğretmenlerin bu nedenle öğrencilerin algılama dil ve yaratıcı kapasiteleri konusunda dikkatli olmaları gerekmektedir, (Dobbs, 1998).

Öğrenciler sanatsal çalışmalar üzerinde yapılan tartışmalara çok içten ve isteyerek katılırlar. Bu çalışmalar tarihi ve kavramsal eserler üzerinde olabileceği gibi öğrencilerin kendi çalışmaları üzerinde de olabilir. Sanat eseri üzerinde tartışılırken öğretmenin öğrencilerin anlayabileceği bir şekilde tartışılacak konunun alt yapı bilgilerini aktarması gerekmektedir. Örneğin; sanatçının sanatsal çalışmasının tarihçesi, yeri, zamanı veya öğrencilerin derse katılımını artıracak diğer ilgili bilgiler. Ayrıca yeni öğrenilen sanat terimlerinin listesini hazırlamak eleştiri aktiviteleri için yararlı olacaktır. Öğrencilerin ucu-açık tartışmaları ve öğrendikleri yeni kelimeleri kullanmaları teşvik edilerek onların olgunlaşmamış kararları azaltılabilir. Öğrencilerin belirli sanat terimlerini öğrenmeleri için, etkileyici olduğunu ve değişik amaçlar için her zaman formunu değiştirdiğini bulmalarına öğretilmek istenen terime uygun özelliklere sahip örnekler seçilmeli ve gösterilmelidir. Bunun yanında öğretmen öğrencilerin eser hakkında neler öğrendiğini cevaplarından ve onların sorduğu soruların kalitesinden anlayabilir. Öğrencilere incelenen eser hakkında sorulan soruların cevaplarını dikte ettirmemek gereklidir. Yeter ki öğrenciler bunu ezberlemesin ama nasıl soru sorulduğunu fark etsinler. Bunun da avantajı öğretmen ve öğrencinin özgür bir şekilde soru sorabilmesidir. Böylece öğrenciler ezberlemek için konuyu tekrar ettirmekten kaçınırlar. Sınıflardaki eleştiri aktiviteleri sırasında kültür ve sanat tarihindeki önemli dönemleri öğrencilerin kavramalarına yardım ederek, onların sanatın değişik ve sayısız bir şekilde yardımcı olmak gerekmektedir, (Linderman, 1990). Çocuklar eleştiriye görsel ve kelimesel bir oyun gibi görürler. Eğer tartışmalar uzun olmazsa (en fazla 30 dakika) büyük bir heves ve istekle bu eleştirinin içinde yer alırlar. Sanat eserleri çarpıcı renklerden, ilginç konu malzemesinden ve açık kompozisyon yapılarından dikkatli olarak seçilmişse bu tartışmalarda pozitif karşılık alınabilir, (Hurwitz ve Day, 1991).

3- BSEY'ne göre yapılan sanat eleştirisi uygulamaları

Bu çalışmada aktarılan sanat eğitimi çerçevesinde ilköğretim II. basamağı 7. sınıfında bir uygulama yapılmıştır. Uygulamaya başlamadan önce öğrencilere bir sanat eseri nasıl incelenir, sanat eserine bakarken nelere dikkat etmeliyiz vs. konularında dersler verilmiştir. Bu uygulama yapılırken öğrencilerin sanat eleştirisi evrelerini sırayla takip etmeleri istenmiştir. Çünkü eser incelemeye yeni başladıkları için belirli bir sıranın izlenmesi öğrenciler için kolaylık sağlamaktadır.

Örnek uygulamada Marc Chagall'ın Ben ve Köyüm isimli eseri incelenmiştir (Şekil 1). İncelemeye başlamadan önce öğrencilerle Marc Chagall ve sanat anlayışı üzerine konuşulmuş, eserlerinden bazı örnekler gösterilmiştir. Üçer kişilik grup olan öğrencilere eleştiri yazılarını düz yazı formunda değil şiirsel bir anlatım içinde yazmaları söylenmiştir. Her grup kendi içinde sessizce eser hakkında tartışmalarını yapmış, öğretmende rehberlik görevini sürdürmüştür. Ders sonuna doğru her grubun yazmış olduğu eleştiri yazıları sınıfta okunmuş, diğer gruplarında okunan eleştiriler konusunda tartışmaya katılmaları sağlanmıştır. Böyle bir uygulama yapılmasının amacı her öğrencinin üzerinde çalışılan eser hakkındaki görüşlerini yazılı olarak almaktır. Sonuçta elde edilen yazılı dokümanlar öğrencilerin tamamının görüşünü yansıtması yanında, öğrencilerin görsel kavram ve değerleri kullanma yeteneklerini de göstermektedir.

4- Sonuç ve değerlendirmeler

Öğrenciler uygulanmakta olan resim-iş derslerinden farklı olarak verilen bu ders işleme şekline başlarda alışmamakla beraber ilk derslerden sonra derslere ilgileri artarak derslerin anlatımını benimsemişlerdir. Sadece resim-iş uygulaması yapmak yerine gördükleri eserleri nasıl anlayacakları ve eserlere eleştirel gözle nasıl yaklaşabileceklerini öğrenmek öğrenciler için farklı bir yaklaşım olmuştur. Öğrencilerin eleştiri aşamasında gördüklerini anlatmaları, bildiklerini ifade etmeye çalışmaları, arkadaşları ile sanat eleştirisi temelinde hem fikir veya farklı düşüncelerde olmaları ve bunu ders sırasında açıklamaları, onları derslerde aktif duruma getirmiştir. Öğretmenin yönlendirmesiyle sanat eserinde fark edilmesi gereken öğeleri kendileri bulan öğrenciler, eleştirel yaklaşımla sonuca varma duygusunu yaşamışlardır. Böylece kalabalık bir toplulukta sırayla konuşarak, herkesin eleştirisini dikkate alarak kendilerine verilen ödevi bitirme yetenekleri gelişmiştir. İlgili-İlgisiz,

olumlu-olumsuz, olarak gösterilen sanat eseri hakkında kendi fikirlerini açıklayan öğrenciler, arkadaşlarının aynı konuda farklı farklı düşünebileceklerini görmüşler onların eleştirilerini ortaklaşa tartışarak bir karara bağlamışlardır. Öğrencilerden sınıf içinde başladıkları eleştirel incelemeyi evlerinde devam etmeleri ve eleştirilerini şiirsel bir anlatımla yazıya dökmeleri istenmiş ve bu çalışmaya bütün öğrenciler katılmıştır. Öğrencilerden istenen şiirsel eleştiri yazıları incelendiğinde onların bu konuda ne kadar ileri gidebilecekleri açıkça belli olmaktadır (Şekil 2-3). Sonuçta öğrenciler BSEY göre sanat eseri incelenmesi konusunu hızla kavrayarak olumlu eleştirel sonuçlar vermişlerdir. Üzerlerinde araştırma yapılan öğrenci grubunun en azından resim ve diğer sanat eserlerine karşı bakış açıları eleştirel boyutta değişmiştir. Onların çevrelerinde gördükleri tarihi yapı, bina, resim, heykel, v.b. eserler konusunda bundan sonra daha dikkatli olacakları ve onların sanatsal eleştirisini yapacakları kesindir. Bu sonuç zaten ulaşılması gereken eğitimsel bir kademedir. Çevresine sadece mekanik anlamda sadece bir bakış açısıyla bakarak gördükleri eserlerin anlamını kavrayamayan insanlar böylelikle azalacaktır. Sonuçta çevresinde bulunan hertürlü eserden zevk almasını bilen onları yorumlayabilen bir insan yetiştirilmesi onun ileriki yıllarda daha mutlu olmasını sağlayacağı için çok önemlidir.

KAYNAKLAR

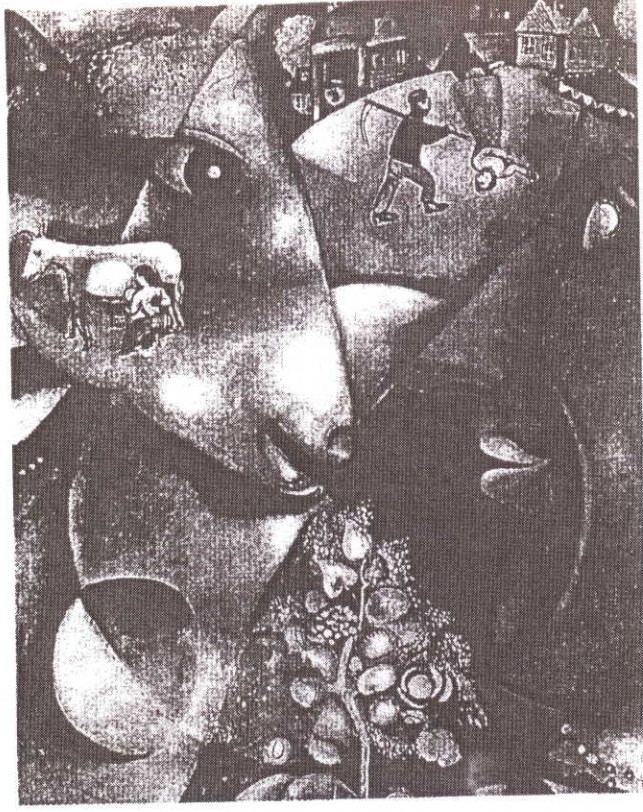
Cromer, J. (1990) *History, Theory and Practice of Art Criticism in Art Education*, National Art Education Association Publ., Virginia, ABD.

Doobs, S.M. (1998) *Learning in and Through Art (A Guide to Discipline Based Art Education)*, The Getty Education Institute for the Arts, California, ABD.

Hurwitz, A. Ve Day, M. (1991) *Children and Their Art Methods for the Elementary School*, Harcourt Brace Javanovich Publishers, ABD.

Kırıçoğlu, O. Ve Stokrocki, M. (1997) *Ortaöğretim Sanat Öğretimi*, YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara.

Smith, R.A. *Discipline Based Art Education: Origin, Meaning and Development*, University of Illinois Press, Urbana, Chicago, ABD.

Şekil 1. Marc Chagall'ın Ben ve K y m isimli eseri

BAKAN GÖZLER.

Resim formunda yapılmış olan bu resim yağlı boya tekniği ile yapılmıştır.
Adam bakarken eşek bakarken
Gocuklar oynarken keçi sağlınsken
Her taraf başka bir alandır.
Çoklu renkler dikkat çekilmek istenen yerlerde
Düğümlü zarif çizgiler geometrik şekiller üzerindedir
Gözlemler hafif Pirizali yüzeytedir.
En çok kullanılan renkler kırmızı, yeşil, mavimsi.
En az kullanılan renk ise sarıdır.
Başka renkler kullanıldığı her şey değışir, ciktiktir.
İlk görseller yer pirizli olan fidandır.
Sonra görseller yer be hafif gitmekte olan yeşil adandır.
Sert ve düğümlü olan çizgiler koyu renktedir.
Zit renklere iliski görsel seçilmiştir.
Karşılıklı kullanılmama zıtlik seçilmiştir.
Hayvanlarla insanların dostluk kurması, bteniyor.
Pirizli olan fidan ilçimizi ceken yerdin
Dostluk duygusu uyandıran yerler; karşılıklı bakan gözlemlerin
Hayal mahsulü bir resimdir.
Yeşil adam ile eşek birbirlerine gülmüşler, kadın tarafından
sağılan keçi me...iyor. Gocuklar birbirleriyle koşup oynuyorlar.
Her taraf civil civil kupa sesteriyle dolup taşıyor.

Yazarlar = Mihrab Şenyıl
Hande Seratkaya
Sertap Göktaş.

Şekil 2. Öğrencilerin yazdığı şiirsel eleştiri yazıları, örnek 1.

CHAGALL'IN KÖYÜ

- Bu resmi Marc Chagall yapmış,
Çok iyi yapıp Fransa'ya taşınmış.
- 1911 yılında yapmış,
Kübizmin etkiğinde almış.
- Fransa'da yapılmış,
Köyünü bize anlatmış.
- Yapılmış resim formunda,
Anlatmış köyünü bize orda.
- Yapılmış yağlı boya tekniğiyle,
Bu resmi yapmış eliyle.
- Bir eşek ile bir inek var,
İneği sağan bir kadın var,
Yeşil suratlı bir adamla,
Oraklı bir çoban var.
- Yeşil rengi adamda,
Kırmızıysa orada,
Mavi, beyaz, kırmızı
Eşeğin suratında.
- Bu şekiller organik,
Resimde var bir gariplik.
- Eşeğin suratı ile arka taraflar düz,
Adamın suratı ile alt kısımlar pürüz.
- Kullanılmış beyaz, mavi, kırmızı, koyu yeşil,
Çoban ile eşeğin suratında var şil.
- Her ikisinde kullanılmış,
Canlı renkleri daha çok yapmış,
Ön taraf biraz daha parlakmış.

209 Mehmet Aydın
268 Mustafa Renliçabal
282 Hâlidun Arıkan

- Renkler çok yerinde
Dokunmayımlımsın halsin böyle.
- Gözüm önce adam ile eşeği görüyor,
Sonra gözüm çoban ile evlere kayıyor.
- Resimdeki çizgiler ince, sert;
Mustafa, Mehmet, Hâlidun mert.
- Orta kısım çizgileri sert, alt ve üst kısım b
Süt sağan kadın epey yarık.
- Bu resimdeki renk ilişkisinde var bir zıtlık,
Arkadaki evlerde var bir gıcıklık.
- Chagall resminde köyünü anlatıyor,
Bu hayatla ilgili mesaj veriyor.
Eşekle adam göz göze,
Dayanışma var birbirleriyle.
- Bu resim bana çalışmayı anlatıyor,
Oraklı adamla, süt sağan kadın bunu belir.
- Köyünü ve hayatını anlatıyor,
Resime bakılışta köyünü hatırlıyor.
- Bu resimde bulunmak isterdim,
Köy hayatında yaşamayı denerdim.
- Bu resim çok güzel
Resimin parası çok özelt.
- Ben resimi evde bulundurmak istemem,
Misafirlerin kaçmasına sevinmem.
- Oraklı bir adam.
Bu resim biçimci'lik kuram.

Şekil 3. Öğrencilerin yazdığı şiirsel eleştiri yazıları, örnek 2.